

ԶՐՈՅՑ ԼՈՆՏՈՆԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՅՏՆԻ ԴԷՄՔԵՐԷՆ՝

ԴՈԿՏ. ՓՐՈՖ. ՀՐԱԶ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Արձակուրդով Լիբանան գտնուելուն առիթով, լոնտոնահայ գաղութի վերաբերեալ գրոյց մը ունեցանք նախկին լիբանանահայ եւ այժմ Յուլիս ամիսէն սկսեալ Անգլիոյ Օքսֆորտ համալսարանի Միջին Արեւելքի եւ հայագիտութեան նիւթերու դասախօս հրաւիրուած Յրաչ Չիլինկիրեանի հետ:

Արդարեւ, դոկտ. փրոֆ. Յրաչ Չիլինկիրեան Զեմպրիճի համալսարանէն ներս տասը տարիներ քաղաքատնտեսութեան ճիւղերու յատուկ ակադեմական տարբեր պաշտօններ վարած է: Ազգային գետնի վրայ եւս կը բերէ իր մասնակցութիւնը՝ ըլլալով Լոնտոնի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ ինամակալութեան նախագահ եւ Ծխական խորհուրդի ատենապետ: Որոնոջ եւ հետազօտող միտք որպէս՝ իր մասնագիտութեան վերաբերեալ յօդուածներով եւ ուսումնասիրութիւններով հանդէս եկած է ազգային եւ միջազգային մամուլի մէջ: 120 յօդուածներ ունի համացանցի վրայ (www.Hratch.info):

Մեր առաջին հարցը կը վերաբերէր լոնտոնահայ գաղութի հին գաղութ ըլլալու հանգամանքին, որ վերջին շրջանին քանակական աճ արձանագրեց: Որո՞նք էին պատճառները լոնտոնահայ գաղութի թիւի աճին: Յրաչ Չիլինկիրեան երեք հոսանքներու յառաջացումով բացատրեց ներկայ պատկերը: Անգլիական գաղութատիրութենէն ետքը Յնդկաստանէն, Կիպրոսէն եւ Ափրիկէան որոշ երկիրներէ հայեր հաստատուեցան Անգլիա: Այս երկիրներէն հաստատուող հայերու անգլիական քաղաքացիութիւն ունենալու առաւելութիւնն էր, որ դիւրութիւններ ընծայեց: Երկրորդ հոսանքը կու գար Միջին Արեւելքէն՝ Սուրիա, Իրան, Լիբանան եւ Իրաք: Միջին Արեւելքէն այս գաղթը Յրաչ Չիլինկիրեան վերագրեց անկայունութեան եւ անապահովութեան քաղաքական պայմաններուն, զարգացնելով այն միտքը թէ հայ գաղթավայրերու ճակատագիրը կապուած է իրենց ապրած երկիրներու ապրած ճակատագրին: Յրաչ Չիլինկիրեանի կարծիքով արտագաղթ բառին գործածութիւնը իր իսկական առումով կ'առնչուի Յայաստանէն դուրս եկող հայերու պարագային: Ցաւալի իրողութիւնը այն է, որ Լոնտոն հաստատուող հայերու երրորդ հոսանքը կը կազմեն Յայաստանէն արտագաղթած հայերը: Անկախութենէն ասդին Յայաստանէն արտագաղթը կը շարունակուի: Գաղութի ղեկավարութեան համար անբացատրելի կը մնայ այն երեւոյթը, որ Յայաստանէն արտագաղթող հայերը չեն շաղուիր տեղական հայ համայնքներուն հետ: Բնական է, որ իրենց մասնակցութիւնը իր դրական նպաստը կը բերէ, բայց իրենք կ'ուզեն իրենց իրենց մէջ ապրիլ:

Ի՞նչ է թիւը այսօր Անգլիոյ եւ լոնտոնահայութեան: Մինչեւ վիճակագրական տուեալներու յստակացումը 10-15 հազար կը գնահատուի հայութեան թիւը: Չափազանցուած թիւեր կը տրուին, որոնք իրականութեան չեն համապատասխաներ:

Գիտես ինչ Զրաչ. մեզի համար գերագույն նպատակ է հայը հայ պահեն: Այս մեկնակետով ալ ազգային, եկեղեցական, կրթական եւ մշակութային ինչ աշխատանքներ կը տարուին:

Աւանդական մեր կառույցներէն, կ'ըսէ, Զրաչ Չիլինկիրեան, հայց. եկեղեցին կը մնայ հիմնականը, ուր համախմբուած հայութիւնը եւ անոր շուրջ ծաւալած գործունեութիւնը կը ծառայեն հայապահպանութեան: Անգլիոյ մէջ կան հետեւեալ եկեղեցիները, Լոնտոն Ս. Սարգիս եկեղեցի, Մանչեսթըր Ս. Եղիշէ (Անգլիոյ ամենահին եկեղեցին է): Այս տարի Կիւլպէնկեան հաստատութեան կողմէ կառուցուած Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 90-ամեակն է: Այս առիթով ծրագրուած է կազմակերպել եկեղեցական, մշակութային եւ ընկերային բնոյթի ձեռնարկներ, Սեպտեմբեր 2012-էն Յունուար 2013 երկարող ամիսներուն: Թուելու համար հիմնականները՝ քուլթուրի բաժնին մէջ Գերշ. Վահան Յովհաննէսեանի, առաջնորդ անգլիահայոց, «Աստուածաշունչը եւ Զայց. եկեղեցին» խորագրով զեկոյցը, Զրաչ Չիլինկիրեանի «Յաւատքի Ակունքները եւ Զայց. եկեղեցին» նիւթը: Ծրագրուած են նաեւ բանաստեղծներ՝ Վահան Տէրեանի եւ Պարոյր Սեւակի նուիրուած երեկոներ: Երաժշտական համոյթներ՝ ջութակահար Անի Պաթիքեանի եւ մեցո Անայիս Յէշոյեանի կողմէ, ինչպէս նաեւ ջութակահար Լեւոն Չիլինկիրեանի եւ թաւջութակահար Ալեքսանտր Շօշեանի կողմէ: Նիւ Եորքէն բանաստեղծուի Լօլա Գունտաքճեանի կողմէ իր բանաստեղծութիւններուն ընթերցումով: Ընդգրկուած է ծննդեան երգերու հաւաքական երգեցողութիւնը: Վերջաւորութեան տեղի պիտի ունենայ Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ անուանակոչութեան նուիրուած մասնաւոր եկեղեցական արարողութիւն եւ ապա աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ բաշխում եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ:

Բացի եկեղեցիէն կը գործեն նաեւ միութիւններ, որոնց մէջ կարելի է յիշել ԶԲԸՄը, Զամազգայինի, Լոռ Սերունոյ, Անահիտը, Զայաշէնը եւ Զայ Զիմնարկը: Յիշուած միութիւնները իրենց տարեկան ձեռնարկներով ազգային հաւաքական ճիգին իրենց նպաստը կը բերեն:

Զրաչ Չիլինկիրեան իր գրոյցի ընթացքին յատուկ կերպով շեշտը դրաւ Վահան եպիսկոպոս Յովհաննէսեանի գործունեութեան աշխուժութեան վրայ: Ան իր ջանքերով եկեղեցական եւ ազգային նոր ղեկավարութիւն յառաջացուց, որ իր հովանաւորութեամբ եւ քաջալերանքով կը գործէ: Սերտ գործակցութիւն կայ առաջնորդին եւ գործող ղեկավարութեան միջեւ: Ընորհիւ այդ գործակցութեան առաջին անգամ ըլլալով ստեղծուեցաւ Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ ծովը: Ներկայիս թեմական կառույց չկայ, աշխատանքային յայտագիրը առաջնորդին, իրեն համար առաջադրանք ունի նոր ծուխերու կազմութիւնը, նպատակ ունենալով ժողովուրդը մասնակից դարձնել եկեղեցական աշխատանքներուն: Այդ ջանքերուն շնորհիւ կազմուած են նոր ծուխեր, ինչպէս Իրլանտա (Տապլին), Զարտիա (Պիրմիսկիամ): Վեց եկեղեցական համայնքներու ներկայութեամբ կարելի պիտի ըլլայ առանձին թեմ ստեղծել մօտիկ ապագային, ըստ հայց. եկեղեցւոյ կանոնագրութեան: Այս նախաձեռնութիւններուն եւ աշխատանքներուն համար առաջնորդը կը վայելէ Ամենայն հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի հովանաւորութիւնը:

Չանդրադարձանք լեզուի հարցին: Շատ բնական է, որ տարւող աշխատանքները գնահատելի են եւ անոնք կրնան անգլերէն լեզուով ալ կայացուիլ: Սեր հասկացողութեամբ հայապահպանութիւնը պայմանաւորուած է լեզուով: Ի՞նչ միջոցներ կը գործադրուին հայ լեզուն պահելու համար:

Ամենօրեայ դպրոց չկայ: Շաբաթօրեայ եւ Կիրակնօրեայ միօրեայ դպրոցներ կը գործեն (Կիրակնօրեայ կրօնական իմաստով չէ): Միօրեայ այդ դպրոցներուն մէջ կը դասաւանդուին

Արեւմտահայերէնը եւ Արեւելահայերէնը, որպէս լեզուներ: Արեւելահայերէնը Հայաստանէն արտագաղթածներու գաւակներուն համար: Հայ մշակոյթի մասին ընդհանուր գիտելիքներ եւ գաղափարներ կը տրուին: Արեւմտահայերէն եւ Արեւելահայերէն դասաւանդողները ազգային զոհաբեր ոգիով կը կատարեն իրենց ուսուցման պարտականութիւնը, առանց սիրական որեւէ ակնկալութեան: «Սրբագան խենթեր» անշո՛ւշտ, կը յարեմ:

Իմ կարծիքովս կ'ըսէ Հրաչ, մասնաւորաբար խօսակցական լեզուի համար ամենակարեւորը տունն ու ընտանիքն են: Կերպով մը ամենօրեայ դպրոցը, անփոխարինելի ըլլալով հանդերձ, փոխարինուած պիտի ըլլան տունով եւ ընտանիքով: Դպրոցին բացակայութիւնը պիտի լեցուի տան մէջ հայերէն խօսակցութեամբ: Հայ մանուկը անգլիական ամենօրեայ դպրոցին մէջ անգլերէն լեզուն կը զարգացնէ եւ նաեւ անգլիական մտածողութիւնը: Հայերէնի բառապաշարը կը մնայ տկար: Ըստ այս իրականութեան, սփիւռքի մէջ ամենէն լուրջ խնդիրը լեզուի հարցն է: Նոյնի՛սկ, երբ կ'աշխատինք, մեր մանուկներուն հայ լեզուն սորվեցնելով կենդանի պահել անոնց հայախօսութիւնը, խճողուած կ'ըլլայ օտար բառերով: Գործածած մէկ նախադասութեան մէջ երբեմն կը պատահի որ մէկէ աւելի օտար բառեր ըլլան: Ասիկա անխուսափելի է: Այս իրականութենէն եւ այս փորձառութենէն մեկնելով կարելի չէ միայն լեզուով պայմանաւորել հայ ըլլալը:

Իսկ հայ մշակոյթը, հայ պատմութիւնը, հայ անցեալը կ'ըսեմ Հրաչին:

Ինձի համար կը հաստատէ, Հրաչ հայապահպանում կը նշանակէ հայ մշակոյթը ապրիլ մեր առօրեային մէջ: Կարդալով մեր բանաստեղծները անոնց մասին խօսելէ աւելի, անոնց բանաստեղծութիւնները ընթերցել տալով: Մեր երաժշտութեան մասին խօսելէ աւելի, Կոմիտաս եւ Խաչատուրեան, ունկնդրել տալով: Նկարչութեան մասին խօսելէ աւելի մեր մանրանկարիչներու եւ գեղանկարիչներու՝ ինչպէս Մարտիրոս Սարեանի Մինաս Աւետիսեանէ գեղանկարները դիտելով: Մէկ խօսքով մշակոյթը մեր կեանքին կապել:

Ինչ կը վերաբերի գաղութի ապագային, Լոնտոնը ըլլալով աշխարհի առաջնակարգ քաղաքներէն մէկը, Լոնտոնէն նոր տեղաշարժեր տեղի չեն ունենար:

Չրոյցէն ետք Հրաչին կը յանձնեմ «Կամար» գրականութեան եւ գեղարուեստի անկախ պարբերաթերթի 15-րդ համարը եւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ձեռնարկած Արեւմտահայ լեզուի պաշտպանութեան ծրագրին նուիրուած ուղեցոյցը, Արամ Ա. Կաթողիկոսի նախաձեռնութեամբ:

Պ. Ս.

Օգոստոս, 22 2012